i hrvatskom jeziku. Lovaš ističe da su se često koristili izrazi iz svih navedenih jezika. Poput dubrovačkih, oporuke s područja Pečuha i Osijeka također su većinom sadržavale religiozne invokacije. Kroz oporuke je vidljivo i ekonomsko stanje stanovništva Osijeka.

Oporuke sa riječkog i zagrebačkog područja pripremio je Luka Vukušić. Oporuke iz Zagreba i Rijeke pisane su na latinskom i hrvatskom jeziku. Kao i u prethodna dva dijela, iz ovih oporuka jasno se vidi struktura društva prema staležu, spolu, ekonomskim mogućnostima i zaposlenju. Kao i oporuke iz prethodna dva primjera, i ove slijede, ili pokušavaju slijediti, srednjovjekovnu strukturu isprava. Od ukupno 20 oporuka, njih devet pripadaju muškarcima, od toga su tri svećeničke, dok je ženskih oporuka ukupno 11, što ukazuje na podjednaku zastupljenost muškaraca i žena, unatoč različitim pravnim statusima. Iz oporuka je vidljiva i plejada različitih stvari koje su oporučivali: nekretnine, pokretnine, prava, skrbništvo nad djecom, hodočašća i slično.

Oporučna ostavština prikazana u ovom broju časopisa *Fontes* iznimno je vrijedna. Iz nje možemo vidjeti sličnosti i razlike među hrvatskim stanovništvom pod različitim političkim entitetima. Priloženi izvori omogućuju daljnje analize tekstova oporuka. Ukratko, ovaj broj *Fontesa* maestralan je prikaz oporučne ostavštine iz raznih dijelova Hrvatske te će biti koristan svim istraživačima hrvatskog društva 18. stoljeća.

Ivan Peović

Istraživačka radionica *Što je prosvjetiteljstvo?*, 28. studenog 2025, Institut Ivo Pilar, Zagreb

U organizaciji projekta *Hrvatske zaklade za znanost* naslova *LIGHT – Između znanja i neznanja: ideje, prakse i nasljeđe prosvjetiteljstva u hrvatskim zemljama*, pod vodstvom dr. sc. Teodore Shek Brnardić, 28. studenog 2025. održana je na Institutu Ivo Pilar u Zagrebu prva istraživačka radionica pod nazivom *Što je prosvjetiteljstvo?*. Suradnici na projektu predstavili su svoja dosadašnja istraživanja koja su provodili u sklopu projekta, a radionicu su obogatila i dva pozvana predavanja uglednih znanstvenika, profesora Lászla Kontlera (Central European University) i profesora Johna Robertsona (Cambridge University). Radionica je održana na engleskom jeziku i bila je otvorena za sve posjetitelje. Ukupno je održano devet predavanja, podijeljenih u četiri sekcije, popraćenih raspravama između samih predavanja, uz zaključnu raspravu.

Prva sekcija sastojala se od dva pozvana predavanja. Profesor László Kontler započeo je predavanjem naziva *Re-Europeanizing the Enlightenment: A View from the Margins*, u kojem je govorio o istraživačkim pothvatima u proučavanju prosvjetiteljstva na području „perifernih" zemalja. Međutim, Srednja Europa, koja pripada toj skupini, još se uvijek slabo ističe u novijim sintetičkim studijama prosvjetiteljstva. Profesor Kontler ovim je predavanjem imao za cilj dati pregled dosadašnjih istraživanja i predložiti kako bi se u budućnosti mogla odvijati sveobuhvatna istraživanja prosvjetiteljstva u ovom dijelu Europe. Profesor John Robertson u predavanju *Can We Continue to Work with Franco Venturi's Idea of the Enlightenment as at Once Cosmopolitan and Patriotic?* osvrnuo se na genezu i karakter

Venturijeva razumijevanja prosvjetiteljstva, prikazao ga na primjeru vlastitog istraživanja kroz usporedbu prosvjetiteljstva u Škotskoj i Napulju te se na kraju osvrnuo na pitanje može li se venturijski pristup primijeniti na sadašnji koncept prosvjetiteljstva.

U drugoj sekciji mogla su se poslušati dva predavanja, od kojih je prvo održala Maja Perić (Hrvatski institut za povijest), pod nazivom *The International Commerce that Connected Antwerp with Rijeka: An Example of Cosmopolitanism and Patriotism Related to Political Economy in Context of Enlightenment*, u kojem je predstavila dosadašnje istraživanje. U studiji slučaja istražila je međunarodnu trgovinu koja je povezivala Antwerpen i Rijeku na primjeru kozmopolitizma i patriotizma povezanog s političkom ekonomijom u kontekstu prosvjetiteljstva. Zatim je uslijedilo predavanje voditeljice projekta Teodore Shek Brnardić (Hrvatski institut za povijest), pod nazivom *The Venturian Enlightenment in Practice: Examples from Bohemian and Croatian Lands*. Predstavila je postojeće pristupe u proučavanju prosvjetiteljstva u Hrvatskoj i Češkoj, koji su još uvijek u nacionalnim kontekstima, potom je ispitala venturijski pristup u mapiranju europskog prosvjetiteljstva te naposljetku istaknula neke kriterije za procjenu povijesnih aktera radi njihova uključenja u prosvjetiteljski kanon projekta *LIGHT*.

Treću je sekciju otvorila Marta Jurković (Hrvatski institut za povijest) predavanjem *(Re-)Mapping the Enlightenment in the Eastern Adriatic: Early Reflections and Research Pathways*, u kojem na početku objašnjava pojam prosvjetiteljstva koji se u hrvatskim povijesnim zemljama 18. stoljeća, podijeljenima između habsburških, mletačkih i osmanskih sfera utjecaja, naizmjence povezivao s jozefinizmom i fiziokratizmom. Ističe kako je ta podijeljenost vidljiva i u postojećim istraživanjima. U istraživanju se usredotočuje na privatne knjižnice kao mjesta produkcije i cirkulacije znanja u mletačkoj Istri i Dalmaciji te Dubrovačkoj Republici. Drugo predavanje ove sekcije, *The Idea of Dalmatian Enlightenment in the Sources of Giulio Bajamonti*, održala je Katja Radoš-Perković (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) kojim kroz rad i život Julija Bajamontija želi istražiti dalmatinsko prosvjetiteljstvo unutar većega mletačkog i/ili talijanskog pokreta. Glavno polazište istraživanja jest da je Bajamonti zaista bio jedan od glavnih aktera onog što bi se moglo nazvati dalmatinsko prosvjetiteljstvo, ali da taj pokret još uvijek nije jasno objašnjen iz perspektive pojedinačnih doprinosa ni kroz istraživanje institucija, politika, ekonomskog razvoja, itd. Posljednje predavanje treće sekcije održao je Zrinko Novosel (Hrvatski institut za povijest) pod nazivom *Defining the Enlightenment through Local Practices and Modifications of Knowledge*. Na slučaju Zagreba u 18. stoljeću, koji je bio pod utjecajem mađarske pravne tradicije tijekom reformističkog razdoblja vladavine Marije Terezije i Josipa II, Novosel istražuje intenzivnu intelektualnu razmjenu znanja, ponajprije kroz patriotski i reformistički okvir teorijskih prosvjetiteljskih rasprava. Rasprave zagrebačkih intelektualaca o pravnim temama reflektirale su službeno državno mišljenje, ali su također pokazale modifikacije znanja prema lokalnom okruženju, koje je važno za shvaćanje intelektualnog pokreta u cjelini.

Četvrta je sekcija započela predavanjem Stipe Ledića (Odjel za povijest, Hrvatsko katoličko sveučilište u Zagrebu), naziva *The Croatian Enlightenment: Marginality, Josephinism, and the Estate System,* u kojem je istražio opseg i utjecaj prosvjetiteljstva u Hrvatskoj kroz dvije studije slučaja: jozefinsko razdoblje u perspektivi Josipa Keresturija kao neovisnog intelektualca koji se istaknuo u Habsburškoj Monarhiji svojim pravnim i književnim sposobnostima te biskupa Maksimilijana Vrhovca, koji je kroz svoj značajni položaj težio implementirati jozefinske reforme u Zagrebačkoj biskupiji. Posljednje pre-

davanje ove radionice, *Variants of Croatian Literary Enlightenment: Croatian Literature in the Habsburg Monarchy in the Eighteenth and Early Nineteenth Century*, održala je Goranka Šutalo (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), koja kroz slavonsko-štokavsku i kajkavsku književnost Banske Hrvatske te reprezentativne autore slavonske prosvjetiteljske književnosti istražuje hrvatsku prosvjetiteljsku književnost unutar Habsburške Monarhije. Venturijevo shvaćanje važnosti kozmopolitizma i patriotizma u prosvjetiteljstvu istražuje na primjerima književnih tekstova slavonskih i kajkavskih pisaca.

Ova je radionica prva takva u Hrvatskoj te je uspješno predstavila dosadašnja istraživanja i ciljeve budućeg rada na HRZZ projektu *LIGHT*. Sudjelovanje vodećih inozemnih stručnjaka u istraživanju prosvjetiteljstva dalo je dodatnu težinu i važnost ovoj radionici koja je, kao prva u nizu, pokazala interes i slušateljstva i istraživača za teme prosvjetiteljstva u hrvatskim zemljama. Iako se temelji tek postavljaju, kako je istaknula i voditeljica projekta Teodora Shek Brnardić, uspješnost prve radionice potvrđuje dobar put kojim je krenuo ovaj tim znanstvenika s ciljem da rasvijetli i iznese nove spoznaje o razdoblju hrvatske intelektualne povijesti koji tek čeka sustavno istraživanje, kako u domaćem tako i inozemnom kontekstu, te upiše hrvatsku historiografiju kao relevantnu na polju istraživanja ovog svjetski značajnog intelektualnog pokreta.

Matea Marušić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 2

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Gostujući urednici / Guest editors
Teodora Shek Brnardić, Zrinka Blažević, Filip Novosel, Iva Mandušić, Marta Jurković

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

Lektura / Language editors
Jure Trutanić (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak" http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp